

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА В ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОСНОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Сучасний етап розвитку вищої школи характеризується двома формами: модернізацією та реформацією. Модернізація розглядається як удосконалення системи при її збереженні, а реформація як перехід до якісно нової системи. У зв'язку з цим, по-новому ставиться мета педагогічного процесу у вищому навчальному закладі, а саме, психічний та творчий розвиток студентів на основі здатності особистості до самореалізації. Зміна позиції студента веде за собою й зміну позиції викладача, який виступає не лише в ролі інформатора, що викладає, а й консультує, спрямовує, співпереживає, моделює предметно-змістовий, соціально-психологічний досвід через дослідження педагогічного.

Для ефективного функціонування педагогічного процесу та його учасників у вищому навчальному закладі здійснюється діагностика, яка дозволяє всім викладачам, і зокрема молодим, які проходять процес становлення, виявити актуальний стан і тенденції власного індивідуально-особистісного розвитку та розвитку студентів, результати взаємодії суб'єктів, переваги та недоліки професійної діяльності. Відповідно на сучасному етапі *актуальним* є розгляд питань педагогічної діагностики у професійній діяльності викладачів вищої школи.

Сьогодні існує чимало досліджень з проблеми психолого-педагогічної діагностики, де автори (М.М. Ботирко, Л.Ф. Бурлачук, Ю.К. Бабанський, Ю.З. Гільбух, М.А.Єрофєєва, К. Інгенкамп, В.Я. Макашов, Т.Є. Клімова,

В.Г.Максимов, І.П. Підласий, Л.Н. Смотров та інші) розглядають сутність, мету, значення даного процесу, основні методи здійснення діагностики в умовах школи. Не применшуючи значимості досліджень вищезазначених авторів констатуємо, що аспект діагностичної діяльності викладача вищої школи вивчено недостатньо.

Метою даної публікації є висвітлення питань сутності педагогічної діагностики в діяльності викладача, її закономірностей, принципів, рівнів та можливостей реалізації, а також її значення для професійного становлення молодого педагога вищої школи.

Компонентами структури професійної діяльності викладача вищої школи є: організаційний, змістовий, комунікативний, дослідницький. Дані компоненти реалізуються у всіх напрямках діяльності, до яких залучаються педагоги у ВНЗ, а саме: навчальної, методичної, виховної, наукової. Ефективність кожного з них залежить на скільки викладач зуміє спрогнозувати, проаналізувати, визначити, тобто продіагностувати. Відповідно діагностична діяльність педагога вищої школи повинна пронизувати всю його педагогічну діяльність.

Аналізуючи сутність діагностики, можна твердити, що типовою ознакою для неї в системі освіти є педагогічна діяльність, яка спрямована на удосконалення особистості учня (студента), його індивідуально-особистісний розвиток і суб'єктне

становлення, а відмінною ознакою є гностичний характер.

Дослідження М.М.Ботирко засвідчують, що діагностична діяльність педагога - це невід'ємна складова його професійної діяльності, яка спрямована на виявлення фактичного стану, специфічних особливостей, що відбуваються в учасниках і в самому процесі педагогічної взаємодії, а також на прогнозування перспектив цих змін [1].

Оскільки під об'єктом у педагогіці розуміють те, що існує поза нами і незалежно від нашої свідомості й на що спрямована пізнавальна діяльність, то можна стверджувати, що об'єктом діагностичної діяльності є сукупність педагогічних явищ, до яких можуть належить взаємодія учасників навчально-виховного процесу, їх спільна діяльність, поведінка, взаємостосунки суб'єктів педагогічного процесу, індивідуально-особистісні якості цих суб'єктів, також закономірності їх становлення та розвитку.

Під предметом розуміємо зафіксовані в досвіді і включені в процес практичної діяльності людини, властивості і взаємостосунки об'єктів, які досліджуються з визначеною метою. На основі цього, під предметом діагностичної діяльності педагога можна виділити причинно-наслідкові зв'язки між умовами чи змінами, які відбуваються в індивідуально-особистісному становленні суб'єктів освіти.

Викладач, який переживає за результати, на які спрямована його власна діяльність, може за допомогою педагогічної діагностики досягти розуміння навчально-виховного процесу, проаналізувати переваги і недоліки власної праці та тих, хто навчається і виявити причини отриманих результатів, або навіть

спрогнозувати їх.

Специфічним для діагностичної діяльності педагога є те, що вона складає основу його педагогічної діяльності, а не існує як окремий процес. Тобто діагностична діяльність викладача допомагає йому оптимізувати педагогічний процес в цілому і ті фактори, які впливають на його ефективність.

Система вищої освіти характеризується багатоваріантністю навчання, введенням нових освітніх технологій, різноманітними формами виховної взаємодії. Відповідно у вищих навчальних закладах, де викладачеві, починаючи з перших років професійної діяльності приходиться розробляти робочі програми до навчальних курсів, видавати навчально-методичні рекомендації, посібники, підручники, здійснювати моніторинг навчання і виховання студентів, діагностика стала невід'ємною складовою педагогічної діяльності кожного з них.

В.Г.Максимов у своїх дослідженнях зазначає, що педагогічна діагностика спрямована на виявлення передумов реалізації педагогічних цілей, завдань, ступеня їх досягнення, а також причин недоліків навчально-виховної діяльності.

Основними напрямками діагностики є: виявлення вихідного рівня і перспектив розвитку особистості як основи педагогічного прогнозування і ціле покладання; визначення розвивального потенціалу середовища становлення та розвитку особистості та окремих засобів навчання і виховання як основи для їх відбору і проектування педагогічних систем; моніторинг (контроль проходження і корекція) педагогічного процесу; виявлення факторів і умов, що забезпечують динаміку оптимального характеру педагогічної діяльності;

оцінка результативності педагогічної діяльності, виявлення можливостей її подальшого удосконалення [4].

Отже, педагогічна діагностика в сучасних умовах стає основою технологізації педагогічного процесу та діяльності його учасників, оскільки суттєво може вплинути на ефективність, раціональність, цілеспрямованість педагогічної практики.

Основними функціями психолого-педагогічної діагностики в педагогічній діяльності, як стверджує Т.Є.Клімова, є: інформаційна, прогностична, контрольно - корекційна, оцінювальна, стимулююча [3].

Інформаційна функція спрямована на тримання достовірної інформації про стан об'єкта, процесу, явища, що підлягає діагностиці, а також умови його існування та розвитку. Це сприяє оперативному здійсненню корекції діяльності педагога та тих, хто навчається, й педагогічного процесу в цілому, здійснити профілактику відхилень в очікуваних результатах. Реалізація даної функції забезпечує зворотній зв'язок лише у випадку, коли мета сформульована діагностична, а суб'єкти педагогічного процесу зацікавлені в отриманні достовірної інформації, а відповідно виступають активними учасниками діагностування.

Прогностична функція дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між причинами, умовами, результатами педагогічної діяльності і на основі цього виробити прогноз протікання навчально-виховного процесу, продумати контроль діяльності і викладача, і тих, хто навчається.

Педагогічна діяльність педагога, яка пронизана елементами діагностики робить можливим не лише аналіз стану

педагогічного об'єкта, явища, процесу, а й виявити фактори, які позитивно чи негативного впливають на них, щоб спрогнозувати результати. В цьому випадку дослідницька педагогічна діяльність виступає як складова науково-дослідницької роботи викладача вищої школи, що передбачено кваліфікаційними вимогами до нього, і є своєрідним теоретичним підґрунтям його ефективної професійної діяльності.

Контрольно – корекційна функція реалізується в процесі управління педагогічним процесом через усунення конкретних труднощів у діяльності викладача та студентів, які вони можуть відчувати при виконанні різних видів роботи. Дана функція можлива лише на експертній основі дидактичних і виховних систем та узгодженні результатів з нормативними стандартами та моделями об'єкта, що діагностується. В результаті при наявності відхилень з нормою (метою) вносяться корективи.

Оцінювальна функція здійснюється в процесі встановлення ступеня тих змін, що відбуваються в педагогічному об'єкті (визначення рівня навченості, вихованості, рівня розвитку окремих якостей особистості студента, рівня розвитку колективу, рівня становлення і розвитку професійності, педагогічної майстерності викладача) і на основі цього зміна дій педагога.

Проведення такого оцінювального аналізу дає можливість викладачеві оцінити результативність власної діяльності, роботи студентів та колективу в цілому.

Стимулююча функція педагогічної діагностики забезпечує підвищення рівня активності і викладача, і студентів шляхом оцінювання стану і результатів педагогічного процесу та явищ, учасників та ін., що з ним пов'язане. Дана функція визначає також

значення самого процесу діагностування в навально-виховному процесі, оскільки має вплив на розвиток самосвідомості, самооцінки, самоаналізу; формування і розвитку позиції не лише студента, а й викладача, оскільки він бачить переваги й недоліки власної професійної діяльності і на цій основі виробляє нові шляхи її удосконалення.

В сучасних зарубіжних та вітчизняних теоретичних дослідженнях та педагогічній практиці діагностику пов'язують з моніторингом педагогічного процесу, який розглядають як цілісну систему контролю, корекції та управління ним на основі розуміння закономірностей розвитку та прогностично заданої мети [7].

На нашу думку, що підтверджується дослідженнями багатьох вчених, моніторинг є складовою дослідницької педагогічної діяльності. Він характеризується і системністю, і систематичністю. Системність проявляється через складну структуру, підпорядкуванням і взаємозалежністю компонентів, а системність - тривалістю, періодичним повторенням тощо.

Моніторинг, що здійснюється у вищому навчальному закладі управлінськими структурами, чи самими викладачами, дає змогу отримати якісну і своєчасну інформацію про хід педагогічного процесу, якісні і кількісні зміни в навчанні і вихованні, а також побачити реальні результати становлення і розвитку професіоналізму самих педагогів.

У дослідженнях А.М.Саранова педагогічний моніторинг розглядається як складова педагогічної діагностики, що дозволяє отримати результати, що стають основою для прийняття рішень щодо внесення коректив цільових,

технологічних, організаційних, інформаційних, нормативних параметрів педагогічної діяльності і дає можливість реально забезпечити гуманізацію та гуманітаризацію навчально-виховного процесу [6].

За різними критеріями в педагогічній науці виділяють декілька видів моніторингу, а саме: за функціями (стратегічний, тактичний, оперативний); за етапами навчання (вхідний (відбірний), навчальний (проміжний), вихідний (підсумковий)); за часовою залежністю (ретроспективний, попереджувальний (випереджувальний), поточний); за частотою процедур (разовий, періодичний, систематичний); за об'ємом спостереження (локальний, вибіркового, постійний); за організаційними формами (індивідуальний, груповий, фронтальний).

Вчений А.М.Саранов виділяє наступні компоненти моніторингу: *діагностичний моніторинг*, який спрямований на цілеспрямований збір інформації про стан системи, управління якої здійснюється, та результати педагогічного процесу; перевірка виконання навчальних програм і плану; *моніторинг діяльності*, який полягає у визначенні рівнів засвоєння знань, умінь та навичок учнями, рівнів навченості та вихованості; *моніторинг узгодження управління*, що являє собою виявлення труднощів педагогів з метою надання їм методичної допомоги [6].

Аналіз різних видів моніторингу засвідчує, що діагностика є його основою, оскільки при проведенні моніторингу одночасно здійснюється діагностика вихідного стану об'єкта і діагностика процесу протікання його становлення.

Здійснюючи педагогічну діагностику в системі всієї науково-

педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі, викладач повинен орієнтуватись і дотримуватись основних принципів як загальних правил, що носять характер вимог, які доцільно використовувати у діях. До основних принципів діагностичної діяльності викладача, як стверджує І.П.Підласий, належать наступні принципи: об'єктивності (максимальна об'єктивність в процесі та аналізі результатів, уникнення суб'єктивізму, оціночних суджень, упередженого ставлення до тих явищ, процесів, об'єктів, які діагностуються); цілісності (розгляд об'єкта в цілісній системі, яка має компоненти, що між собою взаємопов'язані); процесуальності (вивчення об'єктів, явищ, процесів у їх динаміці, враховуючи вихідні і реальні показники навчально-виховного процесу); детермінізму (виявлення і врахування причинно-наслідкових зв'язків в об'єкті, який діагностується, а також факторів, що впливають на зміни в його розвитку); персоналізації (аналіз явищ, процесів, об'єктів не лише з точки зору загальних законів розвитку, але й враховувати індивідуальні особливості, які мають вплив на розвиток); компетентності (проведення діагностичної діяльності та аналіз результатів лише на основі професійних знань та умінь самого дослідника, щоб не принести шкоди тому, хто підлягає вивченню) [5].

З точки зору дослідників В.І.Горової, С.І. Тарасової, Л.С. Ушакової та інших вчених, залежно від того, ким і на скільки професійно здійснюється діагностична діяльність педагога, можна виділити такі рівні діагностики: соціально-педагогічний чи програмно-цільовий рівень, що реалізується в навчальних планах і програмах, а також у ступенях професійної кваліфікації як педагогів, так і керівників навчальних закладів;

організаційно-дидактичний рівень, який спрямований на аналіз загальної та конкретно-предметної організації процесу навчання, взаємодії мети і завдань, змісту, методів, форм організації навчання; особистісно-діяльнісний рівень, який розкриває педагогічні результати навчання, продуктивність педагогічної діяльності, навченість, вихованість і розвиток окремої особистості та колективу в цілому [2].

У процесі здійснення діагностичної діяльності педагог виступає в двох рівнях: з однієї сторони він є дослідником, оскільки сам здійснює процес діагностування, з іншого боку, він - виконавець тих рекомендацій, що складаються на основі отриманих у процесі діагностичної діяльності результатів.

Педагогічна діагностика дає можливість педагогові відточувати свою діагностичну майстерність і одночасно впливати на свій особистісний та професійний ріст. Здатність педагога гнучко реагувати на ситуацію професійної діяльності, відповідно до цього вибирати необхідну стратегію діагностики, вносити корективи на основі отриманих результатів у власну педагогічну діяльність та діяльність тих, хто навчається може бути визначена як його діагностична майстерність.

На основі досліджень М.М.Ботирко, до рівнів діагностичної діяльності можна віднести:

- перший рівень (позадіяльнісний), коли педагог заперечує необхідність чи можливість здійснення діагностики у власній професійній діяльності і вважає це обов'язком інших спеціалістів, не реагуючи на проблеми педагогічного процесу та його учасників;

- другий рівень (виконавчий)

передбачає переважання в діяльності педагога орієнтації на норми, інструкції, накази, які беруться за основу виконання досліджень. Однак вже на цьому рівні викладач удосконалює вміння здійснювати ті чи інші діагностичні методики;

- третій рівень (пошуковий) характеризується діяльністю викладача щодо пошуку діагностичних методик і перевірки їх на практиці. На педагога в більшій мірі цікавлять різноманітність методик, зацікавленість ними тих, хто навчається, однак не в достатній мірі звертається увага на результати проведених діагностик та можливості їх аналізу;

- четвертий рівень (системний) полягає в тому, що педагог включає діагностику в систему власної науково-методичної роботи з метою аналізу тих ситуацій, що виникають у професійній діяльності і роботи щодо удосконалення її та вироблення певних рекомендацій для студентів;

- п'ятий рівень (концептуальний) характеризується тим, що педагог не лише органічно використовує

діагностику у своїй щоденній професійній практиці, але й використовує даний вид діяльності для власного професійно-особистісного становлення, саморозвитку. Такий викладач потребує теоретичного підґрунтя власних дій для подальшого їх удосконалення [1].

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що діагностична діяльність педагога визначає його дослідницький, пошуковий характер; впливає на багатогранність та багатоаспектність професійної діяльності в цілому.

Проблема педагогічної діагностики в діяльності викладача вищого навчального закладу досить об'ємна і потребує розкриття різних аспектів, а саме: опис навчально-методичного забезпечення для проведення діагностики у вищій школі, враховуючи специфіку взаємостосунків та рівня розвитку суб'єктів педагогічного процесу; узгодження діагностичної діяльності з усіма видами роботи викладача тощо, на що будуть спрямовані подальші дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ботырко Н.М.* Диагностическая деятельность педагога. — М., 2006.

2. *Горовая В.И., Ушакова Л.С., Тарасова С.И.* Педагогическая диагностика как средство управления учебным процессом. — М., 2003.

3. *Климова Т.Е.* Педагогическая диагностика. — Магнитогорск, 2000.

4. *Максимов В.Г.* Педагогическая

диагностика в школе. — М., 2002.

5. *Підласий І.П.* Діагностика педагогічних проєктів. — К., 2002.

6. *Саранов А.М.* Инновационный поиск современной развивающей школе. — Волгоград, 1990.

7. Энциклопедия профессионального образования: в 3 т. / Под ред. С.Я. Батышева. — М., 1999.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается диагностическая деятельность педагога высшей школы как составляющая его профессиональной деятельности. Высвечиваются вопросы сущности диагностической деятельности

преподавателя, ее объекта, предмета, особенностей, принципов, уровней та возможностей реализации, а также значения данной деятельности для профессионального становления начинающего педагога высшей школы.

SUMMARY

The article interprets the diagnostic activity of teacher of a higher school as a component of professional activity. The former raises the questions of nature of diagnostic activity of teacher, its object, subject, features, principles, levels and opportunities of realization, and the meaning of such activity for professional development of the beginning teacher of a higher school.